

*Ласкава Ю. В.,
старший викладач кафедри українознавства
Запорізького національного університету*

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: НОВІ ПІДХОДИ, ПРОБЛЕМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню нових підходів і проблем у викладанні української мови як іноземної в сучасних закладах вищої освіти. Висвітлено теоретичні та практичні надбання у царині української лінгводидактики щодо питань викладання української мови як іноземної. У процесі дослідження вмотивовано необхідність розроблення нових технологій навчання у зв'язку із затвердженням Закону України про забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Метою статті є обґрунтування особливостей нових підходів до викладання української мови студентам-іноземцям нефілологічних спеціальностей, їхньої взаємодії з традиційними формами та методами викладання дисципліни для подальшого навчання та здобування фаху на українській мові. Статус української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх сферах українського суспільства: вона є мовою телебачення та Інтернету, семінарів, форумів, мовою науки й освіти, засобом спілкування людей у транспорті, закладах харчування, медичній сфері, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом. У статті окреслено об'єктивні складнощі, які впливають на організацію викладання української мови як іноземної на підготовчому факультеті: неоднорідність навчальних груп за національним критерієм, вік студентів-іноземців, адаптація до українського середовища, важкість організації мовної комунікації в навчальній групі. У статті приділяється увага поняттям «алгоритмічні приписи», «мультимедійний підхід», «комп'ютерні програми», «рольові ігри». У ході дослідження встановлено, що інструментарієм викладання української мови як іноземної має бути комплекс інноваційних і традиційних методів та прийомів. У перспективі розроблення комплексів для кожної спеціалізації вмотивовано поєднувати і творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни, враховуючи особливості контингенту іноземців та об'єктивні складнощі освітнього процесу на підготовчому факультеті.

Ключові слова: алгоритмічні приписи, мультимедійний підхід, лінгводидактика, мовна комунікація, інноваційні технології, рольові ігри.

Постановка проблеми. Модернізація вищої освіти в умовах Болонського процесу збільшує можливості для мобільності студентів: в українські заклади вищої освіти (далі – ЗВО) прибувають громадяни з різних країн світу та континентів. Так, у ЗНУ навчаються студенти з Китаю, Марокко, Нігерії, Туркменістану, Туреччини.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства одним із найголовніших пріоритетів є піднесення якості освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу. Статус української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх

сферах українського суспільства: вона є мовою телебачення та Інтернету, семінарів, форумів, мовою науки й освіти, засобом спілкування людей у транспорті, закладах харчування, медичній сфері, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом [3]. Ці функції української мови актуальні не тільки для носіїв мови, а й для іноземних громадян, які здобувають вищу освіту в Україні. Саме тому в українському мовознавстві з'явилася низка наукових досліджень з питань викладання української мови як іноземної (далі – УМІ) на підготовчому факультеті (далі – ПФ) у ЗВО. У контексті педагогічної науки гостро стоїть питання ефективної підготовки професійно компетентних фахівців, здатних продуктивно адаптуватися до швидкозмінних умов праці. Професійна компетентність у будь-якій галузі передбачає як обов'язкові такі складники – термінологічну та комунікативну компетентності особистості, тобто наявність достатньої бази фахових знань та вміння ефективно нею користуватися.

Теоретичні питання, практичні проблеми, досягнення перспективи викладання УМІ дедалі набувають більшої актуалізації в наукових працях мовознавців і лінгводидактів. Науковці сучасних ЗВО скеровують дослідницьку увагу на нові підходи до викладання української мови іноземним студентам, зокрема на інтерактивні методи та новітні технології. Серед них одним із найефективніших у сучасних умовах організації освітнього процесу є алгоритмізація пізнавальної діяльності іноземних студентів, у тому числі з навчання УМІ (Г. Онуфрієнко), метод проектів (О. Антонів), методика занурення (А. Виселко), мультимедійні засоби (Ю. Гринь, С. Дерба, Т. Касьяненко), освітні можливості інтернет-технологій (Н. Амірагова, В. Бадер, І. Довгий), інноваційні прийоми в навчальному процесі з УМІ (В. Корженко, І. Кушнір, М. Опанасюк), рольові ігри (О. Палінська, М. Світлик), технології дистанційного навчання (О. Білик).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним актуальним проблемам лінгводидактики присвячено кандидатські та докторські дисертації (зокрема, С. Костюк, Г. Онкович, О. Пальчикова, Л. Паламар), спеціальні збірники наукових праць (наприклад, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» Львів, ЛНУ, ім. І. Франка), монографії (наприклад, «Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід», «Інноваційні педагогічні технології» І. Дичківської, Київ, 2004), навчальна література для ЗВО (зокрема, «Навчальний посібник з алгоритмічними приписами», «Науковий стиль української мови» Г. Онуфрієнко, Київ, 2016; «Українська мова для іноземців» А. Чистякової, Л. Селіверстової, Т. Лагути, Харків, 2006), всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції (наприклад, «Актуальні питання

організації навчання іноземних студентів в Україні», Тернопіль, 2016; «Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної», Біла Церква, 2019) і семінари (зокрема, «Українська мова як іноземна: літературні межі та щоденна комунікація молоді», Львів, 2019).

Метою статті є обґрунтування особливостей нових підходів до викладання української мови студентам-іноземцям нефілологічних спеціальностей, їхньої взаємодії з традиційними формами та методами викладання дисципліни для подальшого навчання у ЗВО та здобування фаху на українській мові.

Виклад основного матеріалу. Викладання УМІ на підготовчому факультеті – порівняно молодий напрям. Саме цим зумовлена велика увага викладачів до проблем пошуку та вдосконалення форм і методів викладання УМІ, їх постійного оновлення, пристосування до нових освітніх умов та особливостей ПФ.

В умовах українських ПФ іноземні громадяни мають максимально швидко й на достатньому для подальшого навчання в бакалавраті рівні опанувати мову країни, в якій здобуватимуть вибрані спеціальності. Крім засвоєння матеріалу навчальних дисциплін ПФ, іноземцям потрібно вільно орієнтуватися в новому для них соціумі, правильно спілкуватися, щоб їх зрозуміли і вони зрозуміли інших. Це зобов'язує викладачів УМІ застосовувати найоптимальніші методи навчання, аби за короткий час на ПФ підготувати іноземців належним чином.

На цьому шляху виникають об'єктивні складнощі, які й вмотивовують особливості викладання УМІ на ПФ. По-перше, неоднорідність навчальних груп за національним критерієм. Нині у ЗВО переважають кількісно студенти з Нігерії, Марокко, Бразилії, Китаю, Палестини та інших країн світу. Їхньою найважливішою метою є отримання тієї бажаної вищої освіти, якою більшість держав не мають змоги забезпечити свою молодь. Українські студенти та викладачі вербально контактують з ними на території університету та в гуртожитках, де спілкування має свої особливості й проблеми, зокрема, потребу активного використання базових інтернаціональних слів і термінів.

У навчальному процесі вищої школи за основу вибрано прямий метод, який традиційно визначається як такий, що моделює умови природного способу опанування мови у процесі спілкування з носіями мови, створюючи пряму відповідність між лексичними одиницями, граматичними формами і поняттями без допомоги рідної мови студентів. Українське мовне середовище, різнонаціональні групи студентів (часто відсутність і використання мови-посередника), професіоналізм викладачів – все це дає змогу якнайактивніше використовувати здобутки прямого методу в навчанні іноземних студентів української мови, особливо на ПФ [7, с. 315].

По-друге, різний вік студентів-іноземців, який коливається від 18 до 40 років, адже основними чинниками, які впливають на вивчення чужої нерідної мови та спосіб адаптації, вважаємо попередній мовний досвід та індивідуальні особливості учня (вік, стать, рівень готовності до візиту в нову країну). Вік та гендерна ознака мають велике значення, адже жінки набагато довше пристосовуються до нових змін, а з віком погляд на певні речі змінюється. Досвідчені студенти, які вже мають вищу освіту та певну базу знань, швидше адаптуються як у навчанні, так і в новому середовищі. Студенти молодшої категорії відрізняються гарною пам'яттю, запам'ятовуванням великої кількості слів.

По-третє, студенти-іноземці, що мешкають у гуртожитках, під час навчання в українських ЗВО стикаються з труднощами адаптації до українського середовища, що ускладнює їхнє навчання. Спостерігаються ізоляція або можливості спілкування лише зі співвітчизниками через низький рівень знання вивчуваної іноземної мови, недостатнє залучення мобільних студентів до позааудиторної діяльності. Також понад 50% респондентів із числа іноземців вважають, що небезпечно подорожувати по Україні громадським транспортом, таким як автобуси, потяги та мікроавтобуси [2].

По-четверте, ускладнює роботу викладача на ПФ і те, що студенти після його закінчення планують учитися далі на різних спеціальностях. А кожна галузь вимагає знання спеціалізованої та загальної термінологіки. Опанування основ будь-якої професії розпочинається із системи загальнонаукових і професійних знань або професійного мовлення – галузевої фразеології та термінології, що сприятиме ефективності навчання у ЗВО, а також подальшій професійній діяльності. Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування іноземні студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології. На ПФ іноземці можуть навчитися правильно використовувати базові лексичні одиниці, вміти вільно добирати їх залежно від форми та умов спілкування. Рецептивне і продуктивне засвоєння термінологічної лексики потребує спеціальних методичних прийомів і спеціальних вправ [6, с. 171]. Як переконує досвід, у процесі роботи над термінологічною лексикою необхідно приділяти увагу не окремим словам, а передусім їхнім зв'язкам з іншими словами в контексті. Адже тільки на рівні фрази, мікротексту, тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання у відповідних професійних ситуаціях.

По-п'яте, важкість організації мовної комунікації в навчальній групі. Комунікативна спрямованість навчання на ПФ – передумова успіху в практичному оволодінні студентами УМІ. Студент має навчитися усно спілкуватися, зрозуміти на слух різну інформацію, логічно структурувати й передавати свої висловлювання, вибирати ефективні стратегії для розв'язання проблеми. Основними факторами, які впливають на формування комунікативної компетентності, є професійна спрямованість, а також гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на комунікативну культуру як на професійну цінність. У процесі вивчення УМІ студент має накопичувати свої знання, вміння та мовний досвід.

Цілком продуктивною стратегією викладача у підвищенні пізнавального інтересу студентів до вивчення УМІ є використання інноваційних технологій у навчанні, зокрема алгоритмічних приписів, які допомагають іноземним студентам у самостійній пізнавальній роботі мислити логічно, правильно, швидко [4]. Застосування на практиці інноваційних методологічних підходів, таких як інтерактивні методи викладання та використання технічних засобів навчання (комп'ютерних і мультимедійних, мережі Інтернет) для контролю знань, зберігання і використання навчальних матеріалів, дозволяє викладачам впроваджувати та вдосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу і рівень знань студентів. Зокрема, мультимедійний підхід забезпечує комплексне навчання всіх основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, усного і писемного мовлення). До інноваційних навчальних методів можна віднести, зокрема, і навчання з комп'ютерною

підтримкою (створення презентацій у програмі PowerPoint, використання інтернет-ресурсів [1]); метод сценарію (творче планування, добір гіпотез, систематизація та презентація роботи, метод ролівої гри (активний метод навчання, засіб розвитку комунікативних здібностей студента) тощо [5].

Вивчення та застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають достатніх і різноманітних можливостей викладачам УМІ активно вдосконалювати методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та персональний рівень знань студентів. Упровадження інноваційних методів значно осучаснює навчальний матеріал та пришвидшує процес його засвоєння студентами, посилює мотивацію до вивчення УМІ, створює умови для більш плідної комунікативної співпраці викладачів зі студентами.

Висновки. Отже, на сучасному етапі триває активний пошук шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання УМІ у вищій школі. Збільшені вимоги до якості знань та вмінь випускників ЗВО і нові реалії життя ставлять перед викладачами завдання активно вивчати і впроваджувати в навчальну практику найбільш ефективні методики й сучасні новітні інноваційні технології, вмотивовано поєднувати традиційні та інноваційні методи в навчанні, творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання дисципліни, враховуючи особливості контингенту іноземців та об'єктивні складнощі освітнього процесу ПФ. На часі розроблення пріоритетних лінгводидактичних принципів і комплексів для іноземних студентів кожної спеціальності.

Література:

1. Довгий І. Освітні можливості Інтернет-технологій у вивченні мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2011. Випуск 6. С. 268–271.
2. Дьомочко М. Чим українська освіта приваблює іноземців. *Global Ukraine*. 2016. Jun 3. URL: <https://global-ukraine.com/ru/2016/06/chym-ukrayinska-osvita-pryvablyuye-inozemtsiv/>
3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
4. Онуфрієнко Г.С. Алгоритмізація пізнавальної діяльності іноземних студентів як ефективна технологія навчання української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2011. Випуск 6. С. 244–252.
5. Онуфрієнко Г.С. Риторика : навчальний посібник для ВНЗ. 2-е доп. вид. Київ : ЦУЛ, 2016. С. 496–524.
6. Онуфрієнко Г.С. Українська термінологія в лінгводидактичному вимірі. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів : ЛНУ, 2010. Випуск 5. С. 167–175.
7. Тохтар Г.І., Кулик А.П. Проблеми навчання іноземних громадян у ВНЗ України та шляхи їх вирішення. *Сучасні технології підготовки фахівців в умовах подальшого розвитку вищої освіти України* : матеріали міжнар. наук-метод. конф. Харків : ХНАДУ, 2005. С. 314–316.

Laskava Yu. Teaching of Ukrainian as a foreign language: new approaches and problems

Summary. The article is devoted research of new approaches and problems in teaching of Ukrainian as foreign in modern establishments higher education. Theoretical and practical acquisitions are reflected in the area of Ukrainian lingvodidaktiki in relation to the questions of teaching of Ukrainian as foreign. In the process of research explained necessity of development of new technologies of studies in connection with claim of Law of Ukraine about software of comprehensive development and functioning of Ukrainian in all spheres of public life. The purpose of the article is ojustification features of the new going near teaching of Ukrainian the students-foreigners of unphilological specialities, their co-operating with traditional forms and methods of teaching of discipline for subsequent studies and getting of profession in Ukrainian language. In the article outlined objective complications which influence on organization of teaching of Ukrainian as foreign on a preparatory faculty: heterogeneity of educational groups after a national criterion, age of students-foreigners, adaptation, to the Ukrainian environment, weight of organization of linguistic communication in an educational group. Attention concepts «algorithmic orders», «multimedia approach», «computer programs», «roleplaing games», is spared in the article. It is set during research, that by the tool of teaching of Ukrainian as foreign there must be a complex of innovative and traditional methods and receptions. In the prospect of development of complexes for every specialization explained to combine and creatively develop the purchased practical and theoretical experience of teaching of discipline, taking into account the features of contingent of foreigners and objective complications of educational process on a preparatory faculty.

Key words: algorithmic orders, multimedia approach, lingvodidaktika, linguistic communication, innoviciyni technologies, roleplaing games.